

УДК 331.5

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-14

МІЩУК Г. Ю.,  
ЮРЧИК Г. М.

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

## ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАЙНЯТОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

*Проаналізовано результативність державного соціального захисту осіб з інвалідністю за напрямками забезпеченості технічними засобами реабілітації та виплати державної соціальної допомоги. Систематизовано складові механізми сприяння працевлаштуванню інвалідів з виділенням його адміністративної та мотиваційної складової. Зроблено висновок про необхідність удосконалення інструментів квотування робочих місць та компенсації єдиного соціального внеску у випадку працевлаштування інвалідів, а також розвитку соціального підприємництва як сучасного напрямку розширення сфери зайнятості інвалідів.*

*Ключові слова: особи з інвалідністю, соціальна політика, соціальне підприємництво.*

MISHCHUK H.,  
YURCHUK H.

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

## PROBLEMS OF SOCIAL POLICY IMPLEMENTATION IN THE ENSURING OF EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITY IN UKRAINE

*The aim of the study is to evaluate the problems of implementation and priorities of social policy improvement in ensuring of employment of persons with disabilities in Ukraine. It has been determined that the opportunities for rehabilitation of persons with disabilities by the existing indicators of availability of technical means do not fully meet the need. The problems with the financing of state social assistance are equally important. Their volume is quite high and creates an appropriate budgetary burden. At the same time, the value of assistance per person remains low and impedes active involvement in public life. Thus, the priority way of social policy for persons with disabilities is to promote their socialization through the improvement of the mechanism for promoting employment. The components of this mechanism have been systematized with the definition of its administrative and motivational components. We conclude the necessity of improving the quotas of workplaces for persons with disability, taking into account the severity of disability and the value of workplace equipment. The compensation of a single social contribution in the case of employment of persons with disabilities needs to be modernized via discount in the payment instead of compensation. In addition, it is defined that the development of social entrepreneurship is an important direction for expanding the employment of persons with disabilities. It requires updating the regulatory framework, particularly, criteria for social enterprises definition, and the use of their financial support mechanisms.*

*Keywords: persons with disabilities, social policy, social entrepreneurship.*

**Постановка проблеми.** Соціальна політика щодо осіб з особливими потребами є одним з ключових проявів соціальної відповідальності держави. В Україні таких осіб у 2018 році за оцінками Державної служби статистики було 2635,6 тисяч осіб [1, с.63]. За очевидної тенденції скорочення кількості постійного населення в Україні, чисельність осіб з інвалідністю залишається стабільно високою, а в порівнянні з 2001 роком (2597,5 тис. осіб) зросла непропорційно до загальних кількісних змін населення. Такі негативні зміни у якісному складі населення не можна пояснити тільки впливом бойових дій в Україні – проблема соціального захисту та інтеграції в активне суспільне життя осіб з інвалідністю залишалась постійною проблемою для системи соціального захисту в Україні, наприклад, у 2011 році кількість таких осіб становила 2710 тисяч [1, с. 63]. Відтак, проблема реабілітації осіб з особливими потребами, пошуку дієвих інструментів залучення їх в суспільні процеси залишається постійно актуальною проблемою. З-поміж інших процесів, зайнятість є одним з пріоритетних завдань соціальної політики щодо осіб з інвалідністю, оскільки дає змогу психологічної та економічної самореалізації, а у контексті бюджетування соціальних програм зміна статусу з пасивного отримувача соціальної допомоги та пенсій на активного платника податків має безсумнівно позитивні наслідки для усієї державної соціальної системи. У зв'язку з цим, працевлаштування осіб з інвалідністю є однією з найбільш суспільно значимих проблем, що вимагає пошуку адекватних сучасним реаліям суспільної взаємодії шляхів її вирішення.

**Аналіз останніх досліджень.** Проблема соціальної інтеграції інвалідів у активне громадське життя залишається гострою не лише для України. Так, в цілях розвитку тисячоліття до 2030 року, проблеми забезпечення рівності осіб з інвалідністю у питаннях навчання протягом життя (ціль 4), їх соціальної, економічної та політичної інклюзії (ціль 10) посилюються у цілі 17 у визнанні потреби підтримки країнам, що розвиваються, а у напрямку забезпечення рівності, розвитку партнерства, моніторингу рівності та дотримання прав без дискримінації за будь-якими ознаками [2]. В Україні ці ж цілі конкретизовані з переліком конкретних завдань та індикаторів їх досягнення, містять завдання щодо збільшення доступності освіти (завдання 4.7), доступності дорожньо-транспортної інфраструктури з урахуванням потреб людей з інвалідністю (завдання 9.3), побічно враховано в завданнях щодо зменшення дискримінації (завдання 10.2).

Водночас, один з основних напрямків, який є ознакою реальної інтеграції інвалідів у активне життя – гідна праця – не містить жодного цільового індикатора, пов'язаного із зайнятістю інвалідів. У цьому контексті враховано лише важливість забезпечення превентивних дій щодо недопущення інвалідності – такі завдання включені у діях щодо протидії виробничому травматизму через заходи охорони праці та промислової безпеки (ціль 8.5) [3].

Разом з тим, зайнятість інвалідів є визнаним механізмом їх трудової соціалізації [4], а формування позитивних мотивів до праці – одним із завдань, вирішення якого може підвищити показники відновлення працездатності через активну трудову адаптацію, а отже і зміни їх поведінкових настанов та формування подальшої суспільної активності, на чому наголошують окремі науковці [5; 6]. Маючи істотний вплив на формування економічної безпеки України в числі індикаторів зайнятості, охорони здоров'я та безпеки, пенсійного забезпечення [7], забезпечення зайнятості інвалідів та зростання на цій основі рівня їх життя є важливим напрямом соціальної політики, актуальність якого не зменшується, а, навпаки, має привертати все більшу увагу науковців та суб'єктів управління соціальною сферою у напрямку пошуку релевантних сучасним умовам інструментів сприяння зайнятості.

З урахуванням зазначеного, метою дослідження є оцінка проблем реалізації та пріоритетних напрямків удосконалення соціальної політики у забезпеченні зайнятості осіб з інвалідністю в Україні.

**Основний матеріал дослідження.** Соціальна політика щодо осіб з інвалідністю в Україні передбачає застосування ряду активних та пасивних заходів. Пасивні інструменти спрямовані на фінансове забезпечення та підтримку зв'язків із соціальним середовищем у вигляді доступності дорожньо-транспортної інфраструктури, забезпечення спеціальним автотранспортом, вони є необхідним компонентом соціального захисту, спрямованим саме на підтримку інвалідів, а не стимулювання їх економічної та інших видів активності. У зв'язку з цим більшої ваги мають інструменти, що забезпечують постійну основу інклюзії осіб з особливими потребами в активне суспільне життя, такі як доступність освіти та зайнятість.

Разом з тим, за основними показниками реалізації програм соціального захисту інвалідів в Україні у 2015–2018 рр. (табл. 1) можемо дійти висновків про недову відповідність застосовуваних в Україні програм соціального захисту обсягу потреби в них. Так, одним з найбільш важливих інструментів є забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації. Навіть якщо такі заходи не призводять до повного відновлення працездатності, їх застосування є критично важливим інструментом соціальної відповідальності держави перед своїми громадянами. Як бачимо з таблиці, показники забезпеченості такими засобами відносно потреби в них у 2018 році хоч і зросли порівняно з двома попередніми роками, проте не досягнули рівня 2015 року.

Таблиця 1

**Основні показники реалізації програм соціального захисту інвалідів в Україні у 2015–2018 рр.**

(складено авторами за даними [1; 8–10])

Показники	2015	Приріст, %*	2016	Приріст, %*	2017	Приріст, %*	2018	Приріст, %*
<b>Кількість технічних та інших засобів реабілітації (ТЗР), якими забезпечено інвалідів, дітей-інвалідів та інші категорії населення, що їх потребують</b>								
Кількість осіб, які потребували забезпечення ТЗР, осіб	209415	-8,51	225553	7,71	222142	-1,51	187642	-15,53
Кількість осіб, яких забезпечено ТЗР, осіб	180480	5,60	175137	-2,96	166284	-5,05	156372	-5,96
Рівень забезпечення потреби в ТЗР, %	86,18	15,42	77,65	-9,90	74,85	-3,60	83,34	11,33
<b>Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам</b>								
Кількість отримувачів, осіб	77092	17,57	79843	3,57	98255	-18,74	129496	31,80
Загальна сума призначеної місячної допомоги з урахуванням надбавок, підвищень та сум індексації, тис. грн	82086,13	31,83	97582,3	18,88	142038,9	-31,30	195689,1	37,77
Середній розмір призначеної місячної допомоги з урахуванням надбавок, підвищень та сум індексації, грн	1064,92	12,14	1222,27	14,78	1445,61	-15,45	1511,16	4,53
<b>Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам</b>								
Кількість отримувачів, тис. осіб	393,7	3,93	404,95	2,9	417,01	2,98	424,05	1,69
Сума виплат, млн грн.	5612,1	8,76	6817,5	21,5	8229,7	20,7	9263,5	12,56
Середній розмір допомоги у розрахунку на одну особу, грн	14253,9	4,63	16835,7	18,1	19734,9	17,2	21845,3	10,69

\*до попереднього року

Щодо фінансових інструментів соціального захисту, то очевидною тенденцією є щорічне зростання кількості їх отримувачів – всіх категорій осіб з інвалідністю. При цьому, маючи істотні для українського бюджету обсяги фінансування (загалом майже 9,5 млрд грн допомоги обох видів, наведених в таблиці), така

допомога в розрахунку на одного отримувача не досягає в середньому і двох тисяч гривень на місяць. Детальніший аналіз з урахуванням групи інвалідності дозволяє встановити, що максимальними такі виплати у 2018 році були для інвалідів I групи – 30,85 тис. грн на рік, тобто близько 2,6 тис. грн на місяць (розраховано за даними [1, с. 105]). При тому, що розмір допомоги обох видів набув певних позитивних тенденцій у 2018 році, все ж він залишається недостатнім з урахуванням особливих потреб цієї категорії населення, а його загальне зростання значною мірою нівелюється через інфляційні чинники.

При цьому викликає особливого занепокоєння той факт, що кількість осіб з інвалідністю не просто залишається стабільно високою, але й має помітні негативні тенденції. Зокрема, кількість вперше визнаних інвалідами у складі дорослого населення (18 років і старше) щорічно становить не менше 135 тисяч осіб, а у 2018 році – 138756 осіб [1, с. 70], при цьому особливо помітним є зростання дітей з інвалідністю – з 151,1 тисяч у 2015 році до 161,6 тисяч у 2018 році [1, с. 65].

В таких умовах особливо зростає значення інклюзивної освіти як одного з найбільш дієвих соціальних ліфтів для осіб з обмеженими можливостями, а в подальшому – створення адекватних їхнім потребам можливостей зайнятості. Можливості здобуття освіти достатньо забезпечені сьогодні в Україні. Статистика дітей та учнів з інвалідністю у закладах дошкільної та середньої освіти відображає існуючі тенденції зростання їх загальної кількості та свідчить про належне врахування потреби в такій освіті. У динаміці студентів професійно-технічних та вищих навчальних закладів у 2016–2018 роках відбувся певний спад (за даними [1, с.87]), що пов'язано з лаговим характером цього демографічного процесу. Але особи з інвалідністю, які здобувають освіту у закладах після середньої освіти (загалом 17405 осіб у 2018 році [1, с. 87]), як і ті, які здобули її раніше, є частиною населення, яка уже підтвердила свої наміри активного трудового життя. Відповідно для них, як і для тих, хто не мав можливості здобувати професійну освіту, але претендує на працевлаштування на найпростіші професії, необхідно створити такі можливості. Позитивні державні фінансові наслідки від їх застосування не потребують додаткової аргументації.

Ратифікація Україною Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів у 2003 р. [11] та Конвенції про права осіб з інвалідністю [12], у якій визначено право осіб з інвалідністю на працю нарівні з іншими, підтвердила прагнення нашої країни спрямовувати зусилля на вирішення завдання професійної реабілітації інвалідів задля сприяння соціальній інтеграції осіб із обмеженими можливостями.

Особи із інвалідністю є найбільш вразливою категорією працівників. Це пов'язано із наявністю серйозних або хронічних захворювань, фізичних чи психічних вад, які не лише можуть знизити працездатність працівника, але й призвести до нещасного випадку. Одним з основних бар'єрів при працевлаштуванні осіб із інвалідністю є упередженість роботодавців щодо можливості осіб з інвалідністю працювати на належному рівні, не наражаючи на небезпеку себе та інших. Це є очевидним стримуючим фактором для роботодавців, що, поряд із необхідністю додаткових фінансових витрат на адаптацію робочого місця під потреби працівника, суттєво обмежують можливості працевлаштування осіб із інвалідністю.

З огляду на це, важливим завданням соціальної політики держави має стати залучення якомога більше інвалідів до активного життя через сприяння їх працевлаштуванню та трудову реабілітацію.

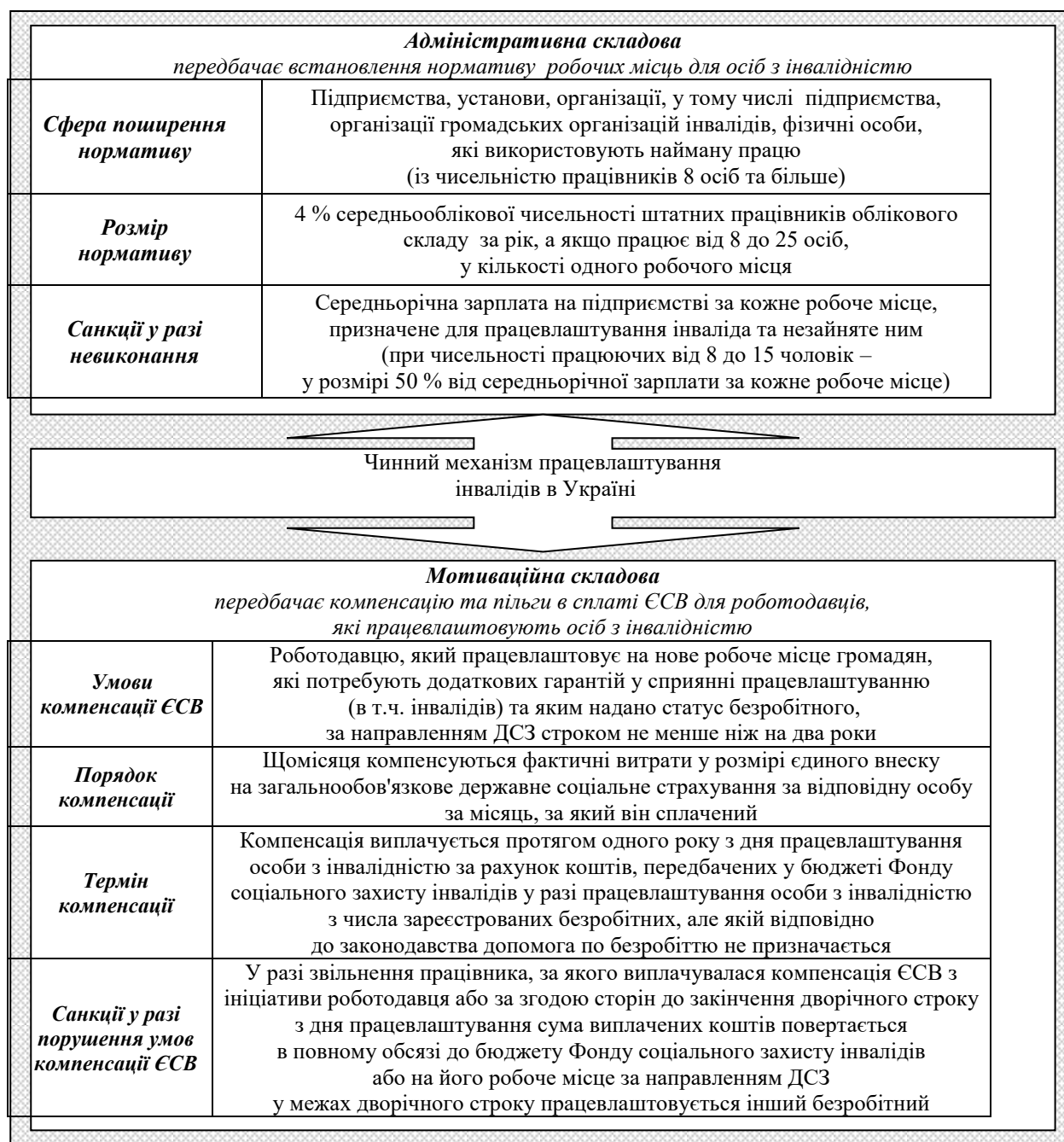
Чинний механізм працевлаштування інвалідів в Україні передбачає задіяння адміністративної та мотиваційної складової (рис. 1).

Адміністративний вектор сприяння працевлаштуванню інвалідів в Україні реалізується через встановлення нормативу робочих місць (відповідно до ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»). Зокрема, визначений норматив робочих місць для інвалідів поширюється навіть на дрібний бізнес, де кількість працівників становить 8 осіб та більше. При цьому сфера поширення відповідного нормативу охоплює навіть фізичних осіб-підприємців, які використовують найману працю. Варто зауважити, що виконання нормативу робочих місць передбачає працевлаштування роботодавцем осіб з інвалідністю лише за основним місцем роботи (при цьому режим роботи таких працівників значення не має, особи з інвалідністю можуть працювати як повний, так і неповний робочий час).

Зважаючи на те, що розмір санкцій у разі невиконання нормативу є досить високим, а працевлаштування інвалідів є досить обтяжливим з огляду на необхідність спеціального оснащення робочих місць, почасти замість реального працевлаштування інвалідів роботодавці обирають один із таких варіантів: щорічна сплата адміністративно-господарських санкцій; оформлення інвалідів на роботу без їх реального працевлаштування («оренда трудових книжок»); звільнення найманих працівників з метою зменшення їх кількості до семи осіб або використання найманої праці без офіційного оформлення; не реєстрація у Фонді соціального захисту інвалідів. Поширення такої невтішної практики обумовлює необхідність критичного аналізу та вдосконалення чинного механізму працевлаштування інвалідів на основі нормативу робочих місць.

Однією з причин небажання роботодавців виконувати норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю є обтяжливість його виконання для мікробізнесу. Адже, як свідчить досвід більшості іноземних держав, «поріг» поширення та підхід до визначення відповідного нормативу є відповідно суттєво нижчим та гнучким порівняно з Україною. Зокрема, у Німеччині малі підприємства можуть бути зовсім звільнені від квотування, якщо кількість робочих місць за нормативом у районі

перевищує чисельність працездатних осіб з інвалідністю; у Люксембурзі, Німеччині та Японії для державних підприємств деяких країн встановлюється вищий норматив, ніж для приватних; у Польщі та Іспанії державний сектор зобов'язаний працевлаштувати осіб з інвалідністю на рівні 2% загальної чисельності персоналу; у Нідерландах роботодавцям надається право самим визначати відсоток робочих місць для осіб з інвалідністю на своєму підприємстві в межах 2–5 % [13].



**Рис. 1.** Складові механізми сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю в Україні

Джерело: власна розробка авторів

Крім того, чинна система квотування робочих місць в Україні не враховує особливості робочих місць та умов прикладання праці. Адже не всі робочі місця можуть бути придатними для працевлаштування інвалідів (інколи умови праці взагалі неприйнятні для працевлаштування інвалідів, оскільки, пов'язані з особливим фізичним навантаженням, підвищеною мобільністю, небезпекою). У таких роботодавців не залишається іншого вибору, як сплачувати штраф або тінзувати соціально-трудові відносини. Поряд з цим, працевлаштування осіб з інвалідністю передбачає додаткові матеріальні витрати на створення відповідних умов на робочому місці. І хоча в Україні діє «Порядок надання дотації роботодавцю за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів на створення спеціальних робочих місць для інвалідів, зареєстрованих у державній службі зайнятості», все ж він не в повній мірі вирішує існуючі проблеми. Адже для отримання

відповідної дотації, поміж ряду визначених документів, роботодавець має подати розрахунок розміру дотації, що включає вартість устаткування, технічного обладнання або його виготовлення, надання послуг з його доставки в межах території України, монтажу, пусконаладжувальних робіт тощо. Це є стримуючим фактором для роботодавців, адже відповідне документальне обґрунтування потребує значних затрат часу та зусиль. Для усунення вказаної проблеми варто було б розробити нормативи вартості робочих місць для осіб з інвалідністю для різних видів економічної діяльності та видів виробництва. Виходячи з практики США, за даними мережі агентств зі створення спеціальних умов на робочому місці Job Accomodation Network – JAN, у 80,0 % випадків процес створення спеціальних умов для праці осіб з інвалідністю коштує не більше 500\$. Проведене дослідження, показало, що у 50,0 % випадків вартість не перевищує 50\$, у 20,0% – від 51\$ до 500\$, у 17,0 % – від 501\$ до 1000\$ і лише у 13,0 % випадків вартість перевищує 1000\$ [14]. Крім того, згідно з чинним законодавством дотація на створення спеціального робочого місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, зареєстрованих у державній службі зайнятості, надається тільки тим роботодавцям, які виконали установлений норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю. Тобто, якщо роботодавець бажає виконати установлений норматив шляхом створення для особи з інвалідністю спеціального робочого місця, він не зможе отримати дотацію на його створення. Тобто, створення та облаштування спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю в межах визначеного нормативу, на жаль, в українських реаліях роботодавець має здійснювати власним коштом.

Також заслуговує на увагу досвід іноземних держав щодо врахування міри втрати здоров'я при заповненні нормативу робочих місць – при працевлаштуванні інваліда з вищою мірою втрати працездатності він зараховується як такий, що заповнює більше одного робочого місця.

Стримуючим фактором для використання праці інвалідів в межах національного ринку праці є необхідність створювати для них спеціальні умови праці згідно з санітарно-гігієнічними вимогами до безпечної праці. Крім того, особи з інвалідністю, які працюють, мають право на призначення пенсії на пільгових умовах, щорічну додаткову відпустку й доплату до тарифних ставок (окладів). Проте, щоб реалізувати ці законні права, необхідно проводити не менше рази за п'ять років атестацію робочих місць за умовами праці, що, очевидно, лише створює труднощі для бізнесу [15].

Таким чином, не заперечуючи доцільності застосування нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, все ж він потребує перегляду та лібералізації з урахуванням інтересів роботодавців.

Мотиваційна складова сприяння працевлаштуванню інвалідів в Україні передбачає компенсацію та пільги в сплаті ЄСВ для роботодавців, які працевлаштовують інвалідів. Зокрема, відповідно до ст. 26 ЗУ «Про зайнятість населення» роботодавцю, який працевлаштовує на нове робоче місце громадян, які потребують додаткових гарантій у сприянні працевлаштуванню, та яким надано статус безробітного (в т.ч. інвалідів), за направленням ДСЗ строком не менше ніж на два роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений.

Компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду соціального захисту інвалідів (у разі працевлаштування особи з інвалідністю з числа зареєстрованих безробітних, але якій відповідно до законодавства допомога по безробіттю не призначається).

Для отримання компенсації роботодавець щомісяця протягом наступних 12 місяців з дня укладення трудового договору з особою, працевлаштованою на нове робоче місце, подає центру зайнятості довідку про виконання роботодавцем умов компенсації ЄСВ.

Позитивно оцінюючи компенсацію ЄСВ як мотиваційний чинник працевлаштування соціально вразливих громадян (в т.ч. інвалідів), все ж порядок його реалізації є дещо ускладненим. Адже він передбачає первинну сплату ЄСВ роботодавцями із подальшим відшкодуванням сплачених страхових внесків у разі подання необхідних документів у наступному місяці. З огляду на це, вбачається за доцільне перейти від порядку компенсації ЄСВ до встановлення знижки по його сплаті за даними персоналізованого обліку сплати страхових внесків.

Працевлаштування інвалідів та створення відповідних стимулів для роботодавців є безсумнівно важливим напрямком активної політики зайнятості. Разом з тим, не менш перспективним та важливим є активізація соціального підприємництва, оскільки і в Україні є багато корисних, та навіть відомих у світі, практик використання цього інструмента розширення сфери праці інвалідів. Активізація соціального підприємництва в Україні, в першу чергу, потребує врегулювання нормативної бази його діяльності, адже досі відповідний закон так і не прийнятий, а відсутність законодавчих критеріїв ідентифікації соціальних підприємств унеможливує застосування відповідних адресних інструментів їх підтримки, основним з яких залишається фінансово-кредитна [16].

**Висновки.** Соціальна політика щодо осіб з інвалідністю в Україні має відчутні проблеми фінансового забезпечення таких осіб, що в перспективі очевидно не зменшаться з огляду на стабільно високу чисельність осіб з особливими потребами, та навіть зростаючу їх чисельність у групі дітей з вперше встановленою інвалідністю. З-поміж застосовуваних сьогодні інструментів інтеграції інвалідів у активне

суспільне життя особливо важливими є інструменти сприяння їх зайнятості, оскільки в такий спосіб пом'якшуються проблеми фінансового забезпечення інвалідів та гарантування гідного рівня їх життя, а також відбувається реальна соціалізація через трудову активність та пов'язані з нею процеси соціального діалогу. Удосконалення механізму сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю в Україні потребує нових підходів до визначення квоти робочих місць для інвалідів з урахуванням ступеня інвалідності та витрат на облаштування робочого місця. Крім того, задля формування зацікавленості роботодавців у використанні можливості економії на сплаті ЄСВ, вважаємо за доцільне відмовитись від компенсації частини ЄСВ у випадку працевлаштування особи з інвалідністю на користь надання знижки у сплаті ЄСВ. Такий крок не змінить балансу фінансових надходжень і видатків бюджету, натомість через усунення бюрократичних бар'єрів та збільшення зацікавленості роботодавців у вигляді швидкої та очевидної фінансової вигоди сприятиме формуванню позитивних мотивів працевлаштування інвалідів. Крім того, одним з найважливіших напрямів сприяння зайнятості інвалідів у системі їх соціального захисту, є розвиток соціального підприємництва. Такий крок потребує оновлення нормативної бази щодо критеріїв ідентифікації соціальних підприємств задля адресності застосування фінансових механізмів їх підтримки.

### Література

1. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. 2018 рік [Електронний ресурс]. – Київ, 2019. – Режим доступу : [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2019/zb/07/zb\\_szn\\_2018.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_szn_2018.pdf)
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Sustainable Development Goals. Knowledge Platform. United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
3. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку та торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://un.org.ua/images/SDGs\\_NationalReportUA\\_Web\\_1.pdf](http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf)
4. Мельник О. Г. Ключові аспекти трудової соціалізації інвалідів в Україні / О.Г. Мельник // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 2 (10). – С. 42–50.
5. Оверчук В. А. Особливості формування мотивації до праці в осіб з особливими потребами за сучасних умов соціально-економічного розвитку України / В.А. Оверчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 1. – С. 46–49.
6. Галицький О. М. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні / О.М. Галицький, Р.В. Гришова // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 6. – С. 122–127.
7. Нижник В. Соціально-індикативне регулювання рівня життя населення у забезпеченні економічної безпеки України / В. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 3. Т. 3. – С. 7–10.
8. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. 2017 рік [Електронний ресурс]. – Київ, 2018. – Режим доступу : [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/07/zb\\_szn\\_2017.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf)
9. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Київ, 2017. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. 2015 рік [Електронний ресурс]. – Київ, 2016. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993\\_065](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993_065)
12. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71)
13. Терюханова І. Норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів – вітчизняна реальність та зарубіжна практика / І. Терюханова, Н. Стульпінас, О. Терещук // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 3. – С. 24–30.
14. Обзор трудоустройства и работы людей с ограниченными возможностями в структурах правительства США за 1998–2001 гг. [Електронний ресурс]. – Вашингтон, 2002. – 108 с. – Режим доступу : [http://rabota.perspektiva\\_inva.ru/index.php?id=118](http://rabota.perspektiva_inva.ru/index.php?id=118).
15. Божко Я. О. Удосконалення механізмів збереження існуючих та створення нових робочих місць для осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] / Я.О. Божко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2019. – № 12. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1540>
16. Мішук Г. Ю. Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку / Г.Ю. Мішук, Р.Р. Пилипчук // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – 2. – С. 152–165.

### References

1. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy : statystychnyi zbirnyk. 2018 rik [Elektronnyi resurs]. – Kyiv, 2019. – Rezhym dostupu : [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2019/zb/07/zb\\_szn\\_2018.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_szn_2018.pdf)
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Sustainable Development Goals. Knowledge Platform. United Nations [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
3. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid / Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://un.org.ua/images/SDGs\\_NationalReportUA\\_Web\\_1.pdf](http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf)
4. Melnyk O. H. Kliuchovi aspekty trudovoi sotsializatsii invalidiv v Ukraini / O.H. Melnyk // Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. – 2017. – № 2 (10). – S. 42–50.
5. Overchuk V. A. Osoblyvosti formuvannia motyvatsii do pratsi v osoblyvykh potrebamy za suchasnykh umov sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy / V.A. Overchuk // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2016. – № 1. – S. 46–49.
6. Halytskyi O. M. Svitovyi dosvid realizatsii derzhavnoi polityky pidtrymky osob z invalidnistiu ta yoho implementatsiia v Ukraini / O.M. Halytskyi, R.V. Hryshova // Investytzii: praktyka ta dosvid. – 2019. – № 6. – S. 122–127.
7. Nyzhnyk V. Sotsialno-indykativne rehuliuвання rinvnia zhyttia naselennia u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / V. Nyzhnyk // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2012. – № 3. Т. 3. – S. 7–10.
8. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy : statystychnyi zbirnyk. 2017 rik [Elektronnyi resurs]. – Kyiv, 2018. – Rezhym dostupu : [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/07/zb\\_szn\\_2017.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf)
9. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy : statystychnyi zbirnyk. 2016 rik. [Elektronnyi resurs]. – Kyiv, 2017. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy : statystychnyi zbirnyk. 2015 rik [Elektronnyi resurs]. – Kyiv, 2016. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Konventsiiia pro profesiinu rehabilitatsiiu ta zainiatist invalidiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993\\_065](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993_065)
12. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71)
13. Teriukhanova I. Normatyv robochykh mistv dlia pratsevlashtuvannia invalidiv – vitchyzniana realnist ta zarubizhna praktyka / I. Teriukhanova, N. Stulpinas, O. Tereshchuk // Ukraina: aspekty pratsi. – 2012. – № 3. – S. 24–30.
14. Obzor trudoustrojstva i raboty lyudej s ogranichennymi vozmozhnostyami v strukturah pravitelstva SShA za 1998–2001 gg. [Elektronnij resurs]. – Vashington, 2002. – 108 s. – Rezhim dostupu : [http://rabota.perspektiva\\_inva.ru/index.php?id=118](http://rabota.perspektiva_inva.ru/index.php?id=118).
15. Bozhko Ya. O. Udoskonalennia mekhanizmv zberezhenia isnuichykh ta stvorenna novykh robochykh mistv dlia osib z invalidnistiu [Elektronnyi resurs] / Ya.O. Bozhko // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – 2019. – № 12. – Rezhym dostupu : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1540>
16. Mishchuk H. Yu. Sotsialne pidpriemnytstvo: kryterii identyfikatsii ta problemy rozvytku / H.Iu. Mishchuk, R.R. Pylypchuk // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2017. – 2. – S. 152–165.

Рецензія/Peer review : 30.01.2020

Надрукована/Printed : 10.03.2020  
Рецензент: д. е. н., проф. Ковшун Н. Е.